

XVIII. YÜZYILIN VAK'ANÜVİS ŞAİRİ ÂSİM: HAYATI, ESERLERİ, SANATI*

Özge ÖZTEKİN

Özet: Küçük Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, XVIII. yüzyıl Divan şiirinin vak'anüvis şairlerinden biridir. Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra yaşamının son yılında şeyhülislamlık makamına atanmıştır. Kimi tezkireler, edebiyat tarihleri, divanlar, biyografiler ve mevki sahiplerine göre hazırlanmış bazı eserlerde onun hakkında bilgi bulmak mümkündür. Âsım'ın bizzat kaleme aldığı eserlerinde de hayatı ve sanatına dair bir takım bilgiler yer almaktadır. Hem şair, hem vak'anüvis hüviyetiyle XVIII. yüzyılın edebiyat dünyasında yer almıştır. Eserleri arasında özellikle *Divan*'ı ve *Tarih*'i önemlidir. Devrin Osmanlı toplum hayatının şiir dünyasına yansımaları söz konusu olduğunda, onun tarihçi yönü şairliğine yön vermiştir. Olayları ve mekanları daha detaylı ve gerçekçi gözlemlerle şiirlerinde anlattığı görülmektedir. 'Sebk-i Hindî' ve 'Hikemî' Üslûpta yazdığı şiirleri dikkat çekicidir. XVIII. yüzyıl Divan şiirinde öncü değil takipçi şairlerden olmuş, Nâbî ve Nedîm tarzlarını sürdürmüştür.

Anahtar kelimeler: XVIII. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu, Divan şiiri, vak'anüvis şairler, Çelebizâde Âsım.

XVIIIth Century Historian Poet Âsım: His Life, Works and Art

Abstract: Küçük Çelebizâde İsmail Âsım Efendi is one of the Divan poets and historians who lived in the XVIIIth century. Throughout his life he served in many varied occupational positions and in his later years he served as sheikhulislam. Among his woks, his *Divan* and *History* are of significant. Since he was a historian, his poems reflected the Ottoman society of the related century. His poems narrated the events and places in a detailed and realistic manner. Literary historical works, divans of other poets, biographies, and other old sources included information about him. In addition some of Âsım's works also provided information about his life and art. His poems written in traditions of 'Sebk-i Hindî' and 'Hikemî' Style have been very interesting. He was not a leading but a follower poet in the Divan poetry of the XVIIIth century and followed the styles of Nâbî and Nedîm.

Key words: XVIIIth century, Ottoman Empire, Divan poetry, historian poets, Celebizâde Âsım.

---

* Bu yazı, Öztekin, 2010'dan kısaltılarak yeniden yazılmıştır.

*Zamân ola bileler kadr-i 'Âsımı yârân
Nazîri bir dahı çün rûzgâre gelmez imiş
Çelebizâde 'Âsım*

Giriş

Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcı XV. yüzyıla dek uzanır. XVIII. yüzyıl ise, tarih yazıcılığında vak'anüvisliğin ortaya çıktığı dönemdir. Vak'anüvis, Osmanlı devlet tarihçilerinin resmî ünvanıdır. Vak'anüvis olabilmek için genellikle yazı kabiliyeti ve edebî yönü kuvvetli, şiir ve inşada başarılı, detaylı ve çok yönlü düşünebilen, tarihçilik ilmine vâkıf, divan-ı hümayundan veya ilmiye ricalinden olmak gibi vasıflar gereklidir. Vak'anüvisler; görevli oldukları zaman dilimi içerisindeki olayları tespit ederek yazıya geçirmişler, kendilerinden önceki tarihçilerin bıraktıkları yerden başlayarak -varsa kimi eksikleri de tamamlayarak- ilerlemişler, böylece resmî tarihin kesintisiz bir şekilde kaydedilmesini sağlamışlardır. 1699 yılında bu göreve atanan Na'imâ, ilk resmî vak'anüvis olarak bilinir. Kendisinden sonra bu göreve gelen pek çok kişi olmasına rağmen, özellikle üç isim –hem şair, hem vak'anüvis, hem çağdaş olmaları nedeniyle- gayet önemlidir: 1714'te vak'anüvis olan Râşid, 1723'te vak'anüvis olan Âsım ve 1730'da vak'anüvis olan Sâmî. Osmanlı tarih yazıcılığı ve özellikle XVIII. yüzyıldaki vakâyi'nâmelere kronolojik açıdan bakıldığında, Âsım'ın yazdığı tarih Râşid'inkine, Sâmî'nin yazdığı tarih de Âsım'inkine zeyildir. Râşid ve Âsım'ın tarihleri, Sâmî'ninkine göre daha geniş ve detaylıdır. Her üçü de tarihçi kimliklerinin yanı sıra, XVIII. yüzyıl Divan şiirinin önde gelen şairleri arasında yer almaktadırlar. Bu dönemde çok revaç bulan tarih düşürme geleneği bakımından da, adı geçen vak'anüvis şairlerin divanlarındaki tarih manzumelerinin yoğunluğu dikkat çekicidir. Savaşlar, fetihler, elçilerle yapılan görüşmeler, barış antlaşmaları, padişah cülusları, hanedan üyelerinin doğumları, vefatları, sünnet ve nikah törenleri, çeyiz alayları, sadaret makamına getirilen vezir-i azamlar, çeşitli devlet rütbelerine atanan veya görevden alınan bürokratlar, memleketteki isyanlar, yangınlar, başkent İstanbul başta olmak üzere pek çok yerleşim merkezinde yeni yaptırılan mimari yapılar ya da restorasyonlar gibi devrin vakâyi'nâmelerinde söz edilen pek çok konu, vak'anüvis şairlerin divanlarında da çeşitli yönleriyle yer almaktadır. Özellikle yüzyılın ilk yarısında, Lâle Devri'nin padişahı III. Ahmed ve sadrazamı Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği bütün eğlencelere, resmî törenlere, açılışlara, sefir kabullerine, kurulan ilim heyetlerindeki çalışmalara Nedîm, Seyyid Vehbî, İzzet Ali Paşa, Neylî, Râşid, Âsım, Sâmî, Şâkir gibi dönemin en ünlü şairleri ve tarihçileri de katılmaktadır. Dolayısıyla, XVIII. yüzyıl Osmanlı toplum hayatının devrin şiir dünyasına yansımaları da en çok bu

şairlerin divanlarında karşımıza çıkmaktadır. Bunların arasında; şiirleriyle olduğu kadar tarihçi yönleriyle de anılan bazı şairlerin, olayları ve mekanları daha detaylı ve gerçekçi gözlemlerle anlattıkları görülmektedir. Âsım da, bu vak'anüvis şairlerden biridir¹.

Hayatı

Küçük Çelebizâde Âsım [ö. 1760], XVIII. yüzyılın vak'anüvis, şair, münşi, müderris ve şeyhülislamıdır. Asıl adı İsmail olup, tezkirelerde de birbirine yakın ifadelerle bundan bahsedilmektedir: *Safâyî Tezkiresi*'nde, "ism-i sâmilî İsmâ'îldür" (Altuner, 1989, s. 573); *Sâlim Tezkiresi*'nde, "zât-ı şerîf-i lâzümü't-tebcîlüñ nâm-ı nâmîleri İsmâ'îldür" (Sâlim, 1315, s. 402); *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetül'-Eş'âr*'da, "Küçük Çelebi-zâde vekâyi'-nüvîs İsmâ'îl Efendîdür" (İ. Belig, 1999, s. 256); *Râmiz Tezkiresi*'nde, "vücûh-ı 'ulemânuñ 'ismet-mendi Şeyhü'l-islâm İsmâ'îl 'Âsım Efendi" (Erdem, 1994, s. 203); *Mecmu'atü't-Terâcim*'de, "Şeyhü'l-islâm Çelebi-zâde İsmâ'îl 'Âsım Efendi" (Zübeyiroğlu, 1989, s. 323); *Fatin Tezkiresi*'nde ise, "Çelebi-zâde Şeyhü'l-islâm İsmâ'îl 'Âsım Efendi" (Fatin, t.y., s. 284).

Âsım, Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa himayesinde yetişen ve II. Mustafa dönemi reisü'l-küttâblarından olan Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin oğludur. İsminin önündeki "Küçük Çelebizâde" veya "Çelebizâde" lakabı, bu nedenle babasının unvanından ileri gelmektedir. Kendisi de *Tarih*'inin iki ayrı yerinde yazdığı, "Küçük Çelebi-zâde dimekle şöhet-yâb olan 'abd-i nâ-çîz-i kem-pâye İsmâ'îl 'Âsım" ve "bu 'abd-ı hâksârüñ peder-i bozorgvârı Küçük Çelebi merhûm" (Âsım, 1282, ss. 2, 104) ifadeleriyle bunu doğrulamaktadır.

Şairin doğum tarihi, kaynaklarda açıkça belirtilmemiştir. Ancak Müstakimzâde'nin "77 yaşında öldü" demesinden hareketle, M. 1685 (H. 1096) yılında doğduğu söylenebilir (Baysun, 2001, s. 371). Doğum yeri ile ilgili bilgiler ise, daha somuttur: *Safâyî Tezkiresi*'nde yer alan "gönçe-i vücûdı gülzâr-ı İstanbuldan zuhûr itmişdür" (Altuner, 1989, s. 573) cümlesi ve *Sâlim Tezkiresi*'nde geçen "üşküfte-gül-i sad-berg-i pür-letâfet-i gülîstân-ı 'ismet olan vücûd-ı pür-ma'rifetleri hadîkatü's-süedâ-yı Kostantiniyye-i bî-hem-tâdan nesîm-i 'irfân ile üşküfte ve handân olmuşdur" (Sâlim, 1315, s. 402) ifadesi, Âsım'ın İstanbul'da doğduğuna işaret etmektedir. Kendisi de, İstanbul'daki bir cami mütevelliliği için Dârüssaâde Ağası yazıcısına gönderdiği ve *Münşeât*'ında da yer alan bir mektupta geçen, "matla'-ı serimiz olan âşiyân-ı kadîmin mahallesi" (Baysun, 2001, s. 371) ifadesi ile doğum yerinin İstanbul olduğunu belirtmektedir.

¹ Daha geniş bilgi için bk. Babinger, 1982; Sertoğlu, 1986; Kütükoğlu, 1993; Pakalın, 1993; Aydın, 2002; M.Cemâleddin, 2003; Kutlar, 2004; İncalcık-Arı, 2007; Karadayı, 2008; Biltekin, 2010.

İyi bir tahsil görmüş, M. 1697’de (H. 1108) Şeyhülislam Feyzullah Efendi’den icazet alarak mülâzım olmuştur. Eylül 1708’de (Receb 1120), müderris olarak ibtidâ-yı hâric derecesindeki Kenan Paşa Medresesi’ne atanmıştır. Ağustos 1713’te (Şaban 1125) hareket-i hâric derecesinde bulunan Dizdâriye Medresesi’ne terfi etmiştir. Burada dört buçuk yıl çalıştıktan sonra Demirkapı’daki Ahmed Paşa Medresesi’ne, Mayıs 1719’da da (Cemâziye’l-evvel 1131) mûsile-i sahn derecesinde olan Ârifiye Medresesi’ne geçmiştir.

Haziran 1723’te (Ramazan 1135) vak’anüvis olmuştur. Kendisinden önceki tarihçi Râşid Efendi Halep kadılığına getirildiği için, Damat İbrahim Paşa tarafından bu göreve tayin edilmiştir. Tarihçi kimliğiyle saraydaki resmî toplantılara, davetlere, çırağan eğlencelerine, helva sohbetlerine daha çok katılmaya başlayan Âsım, böylece devlet erkânı ile yakın ilişki kurma fırsatını elde etmiştir.

M. 1725’te (H. 1138), Sadrazam Damat İbrahim Paşa’nın kurduğu ilim heyetinde Sâlim, Râzî, Neylî, Seyyid Vehbî, Nedîm, İzzet Ali Paşa gibi şairlerin yanında yer almıştır. Aynî’nin *‘İkdü’l-cümân fi Târîh-i Ehli’z-zamân* adlı yirmi dört ciltlik Arapça tarihini çeviren tercüme heyetinde Âsım da vardır. Nitekim *Tarih*’inde de, “Zikr-i Tercüme Şoden-i Târîh-i ‘Aynî ve Habîbü’s-Siyer” başlıklı bir bölümle bu konuya yer vermiştir (Âsım, 1282, s. 191).

M. 1729’da (H. 1142), İbrahim Paşa’dan hâmise istemiş ve kısa bir süre sonra da Süleymaniye Medresesi’ne geçmiştir:

Hâmise talebinde bulunduğu bakılırsa, o tarihte mûsile-i Süleymâniye derecesinde müderris olduğu tahakkuk eder. Zamanı tayin edilmemekle beraber, Âsım Efendi’nin nihayet ‘ser-levha-i merâtib-i medâris olan Süleymâniye’ye vâsil’ [Müstakimzâde, *Tarâcim-i Ahâli-i Fetvâ*] olduğunu biliyoruz (Baysun, 2001, s. 372).

Âsım, *Divan*’ındaki bir manzumesinde bu konuya değinmektedir: “Kit’a Be-Hazret-i İbrâhîm Paşa Der-Niyâz-ı İ’tibâr-ı Hâmise” başlığıyla kaleme aldığı metinde, Sadrazam İbrahim Paşa’yı övdükten sonra “iznin olursa halimi arz edeyim” diyip asıl maksadına geçer. Kendisinin bu yola girdiğinden beri yirmi iki yıl geçtiğini söyleyerek, bunun uzun bir süreç olduğunu ima eder. Oysa diğer insanlar kısa sürede ilerlemişlerdir. Dolayısıyla artık Âsım için İbrahim Paşa’dan “hâmise”² ricasında bulunmanın zamanı gelmiştir:

² Buradaki “hâmise”den kasıt, “hâmise-i Süleymaniye”dir: “Medrese-i Süleymaniye’yi terkip eden medreselerden bir kısmına verilen ünvandı. İlk zamanlarda bu medreseler beş taneydi ve ‘havamis’ adını taşıyorlardı. Sonraları müderrislerin adedi artırılmış ve bu sebeple ‘havamis’ kelimesi de ‘hamise’ye kalbolunmuştur” (Pakalın, 1993, s. 719).

Âsafâ bir kerre rû-mâl eyleyen dergâhuña
 Kâm-yâb olur ne deñlü 'âciz-i nâ-kâm ise
 Feyz-i mihr-lutf-ı vücûduña olur hâsıl tamâm
 Mîve-i ümmîdi halkuñ her ne deñlü hâm ise
 İznüñ olursa eger 'arz eyleyem ahvâlümü
 Hâk-pây-ı devlete vâ-beste-i âlâm ise
 Ben tarîka gireli oldı yigirmi iki yıl
 Aldı az müddetde menzil nice hâs u 'âm ise
 İntisâb-ı dergehüñde bâ'is-i fahrum benüm
 Ğayrıya zât u zamânî mâye-i ikrâm ise
 Şimdi bir mahlûl var 'Âsım kuluñ bî-ihtiyâr
 Lutfuña mağrûr olup eyler recâ-yı hâmise (Öztekin, 2010, s. 267)

Şairin bu isteği sadrazam İbrahim Paşa tarafından yerine getirilmiş olmalı ki - zira sahn müderrisliği, "sahn-ı Süleymaniye" de yapılmaktadır- Âsım, mûsile-i sahnndan sonra sahn müderrisi olmuştur. Başta şair arkadaşları olmak üzere pek çok kişi tarafından tebrik edilir. Nitekim devrin şairlerinden İzzet Ali Paşa, *Divan*'ında yer alan "Küçük Çelebi-zâde İsmâ'îl Efendi Sahn Müderrisi Oldukda Gönderilen Kıt'adur" başlıklı manzumesinde, Âsım'ın bu konuma gelmesine başta kendisi olmak üzere herkesin sevindiğini fakat düşmanların onu kıskandığını belirtmektedir:

'Âsımâ teşrîf idüp sahn-ı tarîkî 'izz ile
 Hamdüli'llâh cümleten ahbâb memnûn oldılar
 Bendeñüz ammâ bu hâletden safâ-yâb oldı kim
 Hep hasedden firka-i a'dâ ciger-hûn oldılar (Aypay, 1998, s. 267)

M. 1730'da (H.1143), I. Mahmud'un tahta geçmesinin hemen ardından vak'anüvislikten ayrılarak yerini Sâmi'ye bırakmıştır.

Âsım bir yandan mesleğinde ilerlerken, bir yandan da hattatlıkla ilgilenmiştir. *Divan*'ında da, biri tarih manzumesi olan iki şiiri vesilesiyle buna değinmektedir. Hat sanatında, özellikle "ta'lik kırması"nda şöhret yapmıştır. Devrin meşhur hattat ve musikişinaslarından olan Ârif Abdülbâkî Efendi'den ders alan Âsım, bir beytinde hocasına telmihte bulunarak şiir ve inşada kendisine "gidilmemiş bir yol" gösterdiğini ifade etmektedir. M. 1731'de (H. 1144) ise, hattat Zühdi İsmail Efendi'nin vefatı üzerine bir tarih manzumesi yazar. Kendisi de hat ile ilgilendiği için, bu sanatın ileri gelenlerine aşinadır. "Hat fenninin şeyhi" diye söz ettiği Zühdi'nin derecesine kimsenin ulaşamadığını ve onun sülüs, nesih ile ta'lik yazıdaki başarısını anlatan Âsım, "hattat Zühdi İsmail'e cennetler menzil olsun" diyerek tarih mısramı verir:

Cenâb-ı ‘Ârif-i cennet-mekân zîrâ ki lutfından
Reh-i nâ-reftesin gösterdi aña şî’r ü inşânuñ (Öztekin, 2010, s. 151)

Dirîgâ fenn-i hattun şeyhi Zühdî gitdi dünyâdan
Ki anuñ rütbesine olmamışdur bir dede vâsıl
Muhakkak süls ü neshin bâm-ı çerhe eyledi ta’lîk
Eger resm-i hurûf oldıysa evvel ‘arşdan nâzil

...

Bu târihi ‘utârid yazdı ‘Âsım safha-i çehre (Öztekin, 2010, s. 192)

Eylül 1732’de (Rebî’ü’l-evvel 1145), Hekim Ali Paşa’nın ilk sadaretinde, Kudüs pâyesi ile Yenişehir-i Fenâr kadılığına atanmış ve bir buçuk yıllık hizmetten sonra İstanbul’a geri dönmüştür. Uzun bir azil döneminin ardından, her ikisinde de birer yıl görevde kalmak suretiyle, M. 1739’da (H.1152) Bursa kadısı ve M. 1744’te (H. 1157) de Medine kadısı olmuştur. *Divan*’ındaki iki şiiri, Medine’ye dairdir. İlk kıt’asında, hurmasıyla ünlü Medine’ye gönderme yaparken Mekke kadısı olmadığını da söyleyerek görev yaptığı kenti dolaylı yoldan ima eder. İkinci kıt’asında ise, Hz. Muhammed’in bir hadisini telmih yoluyla hatırlatarak bir süre Medine’de bulunduğunu ifade eder:

Mekke kâzısı degül kim Çelebi-zâde fakîr
Kâle-i memleket-i Hind ola mehd-i âsı
Çün Medîne fukarâsından olındı ta’dâd
Tuhfesi olsa ‘aceb mi çelebi hurmâsı

*

Sa’âdetle hadîsinde buyurmuş çünki peygâm-ber
Ziyâret idene kabrüm şefâ’at vâcib olmışdur
N’ola bî-çâre ‘Âsım da şefâ’at-cûyî olursa

Ki dergâhında bir müddet kemîne hâcib olmışdur (Öztekin, 2010, s. 265)

Ekim-Kasım 1748’de (Zi’l-ka’de 1161), Ebu İshakzâde İshak Efendi’nin şeyhülislamlığı zamanında İstanbul kadılığına tayin edilmiş; Eylül-Ekim 1749’da (Şevvâl 1162), Şeyhülislam Halilzâde Mehmed Said Efendi tarafından azledilmiştir.

Altı yıllık bir bekleyişin sonunda, Hekim Ali Paşa’nın lutfuyla Anadolu kazaskerliğine getirilmesi düşünülmüş ancak bu kez de sadrazamın görevden azliyle, Ekim 1755’te (Muharrem 1169) kendisine Anadolu payesi verilmiştir.

Ocak 1757’de (Cemâziye’l-evvel 1170) sadaret makamına Koca Râgıb Paşa’nın gelmesi, onunla dostluğu çok eskiye dayanan Âsım için yeniden bir dönüm noktasıdır. Nisan 1757’de (Şaban 1170) Anadolu kazaskeri ve M. 1759’da da (H.1172) Rumeli payesi mansıbıyla ödüllendirilir.

Ekim 1757’de (Safer 1171) tahta geçen III. Mustafa’yı bir kaside yazarak tebrik eden Âsım, artık ihtiyarladığını ve bu yaşlılık illetinden dolayı ağlayıp inlediğini söylemektedir. Şiir yazma yeteneğini bir ata benzeterek, bu atın da

yaşlandığını ve hareket etmekte zorlandığı için padişahı övme meydanında başkalarının ilerlediğini belirtmektedir:

Dâverâ şevket-me'âbâ 'abd-i mevrûsuñ seniñ
 Kemterin 'Âsım bu gûne hâlini i'lân ider
 Kim rızâ-dâde olup her hâline şâkirdür ol
 'İllet-i pîriden ancak nâle vü efgân ider
 Esb-i tab'ı pîr olup kalmakda cünbişden anı
 'Arsa-i medhüünde gayruñ sebkati giryân ider (Öztekin, 2010, ss. 145-146)

Haziran 1759'da (Zi'l-ka'de 1172), şeyhülislamlik makamına atanır.

Devrin şair sadrazamı Koca Râgıb Paşa, *Divan*'ındaki "Târîh Berây-ı Şeyhü'l-islâmî-i Çelebi-zâde İsmâ'îl 'Âsım Efendi" başlıklı manzumesiyle, kadim dostu Âsım'ın şeyhülislam oluşunu tebrik etmektedir:

Ehl-perver kadr-dân-ı dehr Sultân Mustafâ
 Tab'ı nakkâd-ı ma'ârif re'y ü tedbîri sedîd³
 ...
 'Âsım İsmâ'îl Efendiye virüp zîb ü şeref
 Sadr-ı fetvânuñ da itdi kadr u iclâlin mezîd
 ...
 Biñde bir ancak düşer bu resme târîh-i latîf
 Câh-ı fetvâ olsun İsmâ'îl Efendiye sa'id [1172] (Demirbağ, 1999, ss. 180-181)

XVIII. yüzyılın kadın şairlerinden Fıtnat Hanım da, bir tarih manzumesinde "Âsım Efendi, dinin müftüsü oldu" diyerek onu kutlamaktadır:

Harf-i menkût ile yazup târîh
 İki mısra'a kilik-i sihr-âyîn
 Yümn ü devlet ile bi-hamdi'llâh
 Oldı 'Âsım Efendi müftü-i dîn (Azaklı, 1998, s. 113)

Âsım bu göreve getirildikten kısa bir süre sonra, "ecel şerbetini tadarak" (Gibb, 1999, s. 320), 16 Şubat 1760'da (28 Cemâziye'l-âhir 1173) vefat eder.

Dönemin şairlerinden Nevres-i Kadîm, *Divan*'ında yer alan "Târîh-i Vefât-ı Şeyhü'l-islâm 'Âsım İsmâ'îl Efendi" başlıklı manzumesinde, onun fani dünyayı terk ettiğini söyleyerek "Âsım İsmail Efendi cenneti mekân kıldı" ifadesiyle ölüm tarihini vermiştir:

³ nakkâd: nukâd.

İşte ez-cümle cihân-ı fazl u deryâ-yı kemâl
 ‘Âsım İsmâ’îl Efendi şeyhü’l-islâm-ı zamân
 Terk idüp fânî-serây-ı dehri ya’nî ol dahi⁴
 Bulmadı ser-pençe-i çerh-i sitemgerden amân

...
 İntikâlin gûş idüp Nevres didüm târfhini
 ‘Âsım İsmâ’îl Efendi kıldı firdevsi mekân [1173] (Akkaya, 1996, ss. 203-204)

Cenaze namazını Fatih Camii’nde Ayasofya şeyhi kıldırılmış, başta Sadrazam Râgıb Paşa ve devlet erkânı olmak üzere kalabalık bir topluluk tarafından uğurlanmıştır. İstanbul Molla Gürânî Medresesi’nin haziresinde medfundur. Bu medresenin Âsım için önemi, vaktiyle mektep, kütüphane ve çeşme ilavesiyle kendisi tarafından genişletilmiş olmasındandır.

Kaynaklar, Âsım’ın iyiliksever, doğru sözlü, zamanının çoğunu okuyarak ve araştırma yaparak geçiren, nüktedân, hassas, zarif bir kişiliğe sahip olduğu görüşündedir. Seyyid Vehbî, İzzet Ali Paşa, Râşid, Şeyhülislam Es’ad, Neylî gibi sadece çağdaşı olan şair ve âlimlerle bir arada olmamış; devrin sadrazamlarından Damat İbrahim Paşa, Hekim Ali Paşa ve Koca Râgıb Paşa ile de iyi ilişkiler kurmuştur. Arapça ve Farsça bilen, okumayı seven, kitaba hevesli bir kimsedir. Bugün İstanbul’un çeşitli kütüphanelerindeki bazı yazmalarda onun mührünün bulunması, kitap toplamaya meraklı olduğunu göstermektedir. *Münşeât*’ındaki bazı mektuplar da, onun “uzak beldelerden kitap getirmek veya elden kaçırdığı bir kitabı geri almak için nasıl uğraştığını gösterir” (Baysun, 2001, s. 373). *Vâsıf Tarihi*’indeki “cem’ itdiği kütüb-i latife ve devânîn-i nefise hâric-i add-i ihsâ ve imzâsıyla bu fakîrün müşâhede eylediği kütüb ülûf derecelerine resâdur” (Sevgi ve Özcan, 1996, s. 300) ifadesi de, Çelebizâde Âsım’ın bu özelliğine dikkat çekmektedir. Mevlevî tarikatı mensubudur. Müstakimzâde’nin verdiği bilgiye göre, “Enîs Receb Dede Efendi’nin tarîk-ı Mevlevîde dervîş-i münîbi idi” (Sevgi ve Özcan, 1996, s. 301). Yine aynı kaynağa göre, Şeyh Sezâî Gülşenî ve Akovalizâde Hâtem gibi mutasavvıf şeyhlerle de haberleştiği bilinmektedir.

Hayatına dair pek çok noktayı birinci dereceden ortaya koyan *Tarih*’indeki bir kayıt, reisületübbâ kazasker Ömer Efendi’nin kızı ile evlendiği bilgisini vermektedir. Müstakimzâde’nin *Devhatü’l-Meşâyih*’i ile *Vâsıf*’ın *Tarih*’inde, Âsım’ın Şeyhülislam Ebu İshak İsmail Efendi’ye damat olduğu belirtilmiştir. Yine Müstakimzâde’nin *Tuhfetü’l-Hattâtin*’i ile Râmiz’in *Tezkire*’sinde, Ömer Efendi’ye damat olduğu yazılıdır. Ali Cânib Yöntem, öncelik-sonralık açısından her iki ismi de şairin kayınpederi olarak anar (Sevgi ve Özcan, 1996). Oysa, Ömer Efendi, Ebu İshak Efendi’nin damadı olduğuna göre; Çelebizâde’nin, bazen ailesinin reisi vaziyetinde bulunan Ebu İshak Efendi’nin bazen de Ömer

⁴ fânî-serây-ı dehri: fânî-i serây-ı dehri.

Efendi'nin damadı gösterildiğini kabul etmek, onu zevcesinden sonra baldızının kızı ile evlenmiş zannetmekten daha mantıkîdir (Baysun, 2001, s. 372). Âsım'ın bir oğlu ve bir kızı vardır. Oğlu Es'ad Mehmed Efendi, Haziran 1775'te (Rebî'ü'l-âhir 1189) Edirne mollası olup orada vefat etmiştir.

Eserleri

Âsım tarafından yazıldığı tespit edilmiş, kütüphanelerde mevcut, edebî kaynaklarda da kısmen değerlendirilmesi yapılmış manzum ve mensur eserleri şöyledir⁵:

Divan: Çelebizâde Âsım'ın hazinedarı olan Rumeli eşrafından Ali Efendi'nin kaleme aldığı, Âsım'ın bizzat kontrol ederek ilave ve düzeltmeleriyle eksik manzumeleri/beyitleri/mısraları sayfa kenarına yazdığı nüsha (No. 5644), Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndedir. Yazma nüshaları İstanbul ve Ankara'daki çeşitli kütüphanelerde yer alan *Divan*'ın matbu nüshası, İstanbul 1851 tarihli olup şiirlerin tamamı bulunmamaktadır. *Divan*'daki kasideler arasında na'lar, padişahlardan III. Ahmed ve III. Mustafa ile sadrazam İbrahim Paşa övgüsündeki medhiyeler -ki bir kısmı Ramazâniyye, İdiyye, Bahâriyye olarak ya da helva sohbeti vesilesiyle yazılmıştır-, Elçi Han'a düzenlenen ziyafetin anlatıldığı mehdiye ile Sadrazam Abdullah Paşa ve Şeyhülislam İshak Efendi övgüsündeki medhiyeler oldukça dikkat çekicidir. Tarih manzumeleri, Âsım'ın vak'anüvis yönünü ortaya koyan ayrıntılarla doludur. Bu şiirlerde barış antlaşması, fetihlerle alınan topraklar, padişah cülusu, sadrazam ataması, İstanbul'da yaptırılan mimari eserler, doğum ve ölümlere düşürülen tarihler gibi farklı konuları işlemiştir. Murabba-ı mütekerrir biçiminde yazdığı bir musammâtı vardır. Gazellerinin büyük çoğunluğu 5 beyitli olup, sadece iki gazeli 10 beyitlidir. Sekiz gazelinin zâtü'l-metâli/ zü'l-metâli [çift matlalı] olduğu görülür. Üç gazeli ise, makta beytinden sonra çeşitli kişilerin övgüsü yapıldığı için müzeyyel gazellerdir. Sadrazam Ali Paşa'dan anber talebi, remede yakalanan güzeller, Edirne'de Kostantin adlı bir Hristiyan, Sadrazam İbrahim Paşa'ya övgü; Bursa'daki Emir Sultan, Yenişehir-i Fener'deki Çayır Baba ve Edirne'deki Gül Baba türbelerine ziyaret; Medine'deki Mescid-i Şerif'in duvarı için yazılmış şiirler, III. Osman zamanında İstanbul'da çıkan bir yangın, İbrahim Paşa'dan hâmise talebi, Darü's-saade Ağası'nın hediye ettiği kula at için teşekkür gibi çeşitli konularda yazdığı rubai, kıt'a ve nazmlarının yanı sıra matla ve müfred örnekleri de vermiştir.

Tarih: *Râşid Tarihi*'nin zeylidir. Âsım, Râşid'in bıraktığı yerden devam ederek Temmuz 1722 (Zi'l-ka'de 1134) – Temmuz 1729 (Muharrem 1142) arasındaki olayları kaydetmiştir. Beş hatt-ı hümayun, dört fetva sureti ve Osmanlı-İran antlaşmasının tam metni de eserde yer almaktadır. Damat İbrahim Paşa'nın

⁵ Daha geniş bilgi için bk. Fatin, t.y.; M. Tahir, 1975; Zübeyiroğlu, 1989; Erdem, 1994; İpekten ve İsen, 1997; M. Naci, 1995; M. Süreyya, 1996.

talimatıyla kaleme alındığı için, pek çok kaynak sadrazamın övgüsünde yazılmış bir tarih kitabı olduğunda hemfikirdir. Ancak “iştirak ettiği merasimi (sefir kabulü, helva sohbetleri, Sadâbâd alemleri, sultan düğünleri vb.) oldukça mufassal yazması ve gördüğü vesikaların bazılarını (Rusya ile ahidnâme, İran seferi için fetvalar vb.) aynen alması, eserin kıymetini artırmakta ve İran harplerine dair verdiği tafsilat müellifin ordudan gelen tahrirâtı gördüğünü isbat etmektedir” (Baysun, 2001, s. 374). *Âsım Tarihi* İstanbul’da, 1740 ve 1865 tarihlerinde iki kez basılmıştır.

Münşeât: Ulemâdan Lütfullah Efendi tarafından toplanmıştır. Mukaddimeden anlaşıldığına göre, içindeki 234 parça yazının çoğunun müsveddesi Çelebizâde Âsım tarafından kaleme alınmış, Lütfullah Efendi’nin yazdıklarını da müellifi bizzat tashih ederek kendisini bu işi yapmaya memur etmiştir. Eser İstanbul’da, 1869 tarihinde basılmıştır.

Acâ’ibü’l-Letâ’if: Âsım’ın, Sadrazam Damat İbrahim Paşa’nın emriyle çevirdiği ve Hoca Gıyaseddin Nakkaş’a ait bir Hitay seyahatnâmesidir. M. 1419’de (H.822), Şahruh zamanında Orta Asya ve Çin’e giderek 2 yıl 15 gün sonra Herat’a dönen Hoca Gıyaseddin’in tuttuğu yol notlarının tercümesidir. Eser İstanbul’da, 1913 tarihinde basılmıştır.

Müstakimzâde, Âsım’ın bir de *Mevlid-i Şerif* kaleme aldığını söylemesine rağmen, böyle bir eserine rastlanmamıştır (Özcan, 1991, s. 478; Karavelioğlu, 1999, s. 661).

Sanatı

Kaynakların Âsım hakkındaki değerlendirmeleri, onun şiiri üzerine söylenenler, Âsım’ın şiirlerinde öne çıkan özellikler, etkilendiği şairler, devrin diğer şairlerinin Âsım hakkında hem çeşitli beyitlerle hem de nazire yoluyla belirttikleri görüşlerine dair bilgiler şöyledir:

Safâyî Tezkiresi’nde, “nice şühûr u eyyâm ‘Ârif Efendi gibi ‘allâme-i enâmuñ meclis-i hâslarına şeref-yâb-ı duhûl olmağla âşnâ-yı ıstılâhât-ı ma’kûl ü menkûl kâtib-zâdelik takrîbiyle fi’l-cümle âşnâ-yı bahr-ı inşâ ve Fârsî vü Türkî eş’ârı vardır” (Altuner, 1989, s. 573) denilerek, Âsım’ın Ârif Efendi gibi çok bilgili bir insanın özel meclislerine katıldığı, yazı konusunda ondan dersler aldığı ve hem inşâ denizine aşına olduğu, hem de Farsça-Türkçe şiir söyleyebildiği dile getirilmektedir. Bu değerlendirme, hem şair hakkında hüküm veren diğer bazı kaynaklarda geçen “tarih, hat ve musikî alanlarında maharetli olduğu” bilgisini hem de şairin kendi *Divan*’ında geçen bu konuyla ilgili ifadeleri destekleyen bir söylemdir.

Sâlim Tezkiresi’ne göre; müderrisler arasında hoş sözlü ve usta bir şair olarak kabul edilen Âsım’ın güzellik saçan şiirleri, gönül sevincinin mayasıdır ve latif sözleri, büyük-küçük herkesin beğenisini kazanmıştır. Asrın bilgi gülistanının

çok söyleyen/konuşan, mazmundan anlayan ve değer bilen şairlerinden olup güzellik ve eda bahçesinin konuşan bülbülüdür:

... Miyâne-i müderrisîn-i kirâmda hoş-güftâr bir şâ'ir-i mâhir oldukları müselleme ve vâdisinde refâtâr-ı nâzükânesi dil-pesend-i 'âlemdir. Eş'âr-ı melâhat-nisârı mâye-i neşât-ı hâtır ve güftâr-ı letâfet-şi'ârı pesendide-i asâgır u ekâbirdür. 'Asruñ gülistân-ı ma'ârifde pür-gû olan şu'arâsından mazmûn-şinâs ü kadr-âşnâ bir bülbül-i gûyâ-yı bâğ-i hüsn ü edâdur. (Sâlim, 1315, s. 403).

*Râmiz Tezkiresi'*ne göre; nesirde Atâyî tarzı inşasıyla Veysî ve Nergisî'nin önüne geçerek münşileri kıskandıran Âsım, belâgatli ve şekerden daha tatlı şiirleriyle de dinleyicilerine lezzetli tatlar bahşeden usta bir şairdir. Sözleri hoş, mazmun ve latifeye meyilli, aydınlık gönüllü, dil kılıcıyla yaraladığına kısa sürede dil merhemiyile şifa verecek kadar nüktedân, mizacı uğurlu bir kimsedir:

... kasabü's-sabaku'l-akrân bir şâ'ir-i mâhir-i nüktedândur ki magbût-ı rûh-ı Veysî vü hıyre-zen-i çeşm-i Nergisî olan inşâ-yı 'Atâyî-refâtârları bi'l-cümle mahsûd-ı münşiyân ve eş'âr-ı belâgat-şi'ârları nebât-ı kand-ı Mısrîye elezz-i bî-ihityâr lezzet-bahş-ı zâ'ika-i müstemi'ân Fârsîde sâhib-i 'asr ve Türkîde yegâne-i dehr nefîsu's-suhbe latîfü'l-kelâm mazmûn ve letâyife mâ'il rûşen-dil bir vücûd-ı tufhe-i devrân olup ni'me'n-nâsır kelâmü'l-hâzır makâli mir'ât-i hâlinde nümâyân bir nüktedândur ki zahm-hurde-i şemşîr-i zebânı olan ân-ı yesîrde şifâ-yâb-ı merhem-i lisânı olup be-her-hâl meclis-i nefîslerinden mahzûn-ı 'avdet 'adîmü'l-muhâl bir zât-ı huçeste-hisâl idi (Erdem, 1994, s. 205).

*Fâtin Tezkiresi'*nde ise "ulemâ-yı mütebahhirînden olup mânend-i gevher nice nice eser-i mu'teber tertûbine muvaffak" (Fâtin, t.y., s. 285) denilerek, bilgi birikimiyle deniz gibi engin bir âlim olan Âsım'ın mücevher kadar kıymetli pek çok eseri başarıyla tertip ettiği belirtilmektedir.

Ziya Paşa, *Harâbât Mukaddimesi'*ndeki "Ahvâl-i Şu'arâ-yı Rûm" adlı kısımda Âsım'ın da tıpkı Râşid, Vecdî, Lem'î, Râmî, Râgıb, Münif ve Sâmî gibi üstünlüğünü samimi olarak kabul ettikleri Nâbî okulundan yetiştiğini ifade etmektedir. Özellikle Âsım ve Râgıb; sağlam, latif, gönülde yer eden şiirler söylemişlerdir:

Terkîbde tarzı Fârsîdir
 Etvâr-ı Acem mûmâresidir
 Nâbîye bu ihtirâ'dır hâs
 Teslîm eder onu ehl-i ihlâs
 Râşid ile Vecdî Lem'î Râmî
 Râgıb Âsım Münif ü Sâmî
 Ol mektebe oldular müdâvim
 Ol hâceden oldular mülâzım

...
 Âsım ile Râgıb oldular hem
 Şeyhü'l-islâm u sadr-ı a'zam
 Sözde ikisi dahi metîndir
 Gâyetle latîf ü dil-nişîndir (Ünver, 1988, ss. 183, 185)

Namık Kemal, “fikirde sadelik” üzerine yazdığı bir yazısında Âsım'a atıfta bulunarak “Çelebizâde Âsım'ın elfazı biraz çetrefil olmakla beraber, şu beyti sade fikirlerin en güzellerindendir” der ve şairin bir gazelinin matla beytini örnek verir:

Encümenğâh-ı ezelde aşka kâbildür deyü
 Âteş-i sûzân komışlar sîneme dildür deyü

Hemen ardından, “hatta o kadar güzeldir ki, havâss-ı lâzimesi câmî’ olmadığı halde, fikr-i sâdeden hissiyât-ı şedîde derecesine kadar çıkarılmak kâbil olabilir” (Yetiş, 1996, s. 306) ifadesiyle beyit hakkındaki görüşünü belirtir. Bir başka yazısında da Âsım'ın düzyazıdaki ustalığına değinen Namık Kemal, “Veysî ve Nergisî ve Âsım gibi nesirde millet-i Osmaniye'nin en müstehiri olanlar” (Yetiş, 1996, s. 382) sözüyle, Osmanlı nesrinin ünlü isimleri arasında Âsım'ı da sayar.

Muallim Nâcî'nin *Esâmî*'sine aldığı şairler içinde Âsım da vardır ve kendisinden, “âlimlerin bilgilisi ve şairlerin zariflerindendir” (M. Nâcî, 1995, s. 304) şeklinde söz etmektedir.

Gibb'in *Osmanlı Şiir Tarihi*'nde, “İran Edebiyatı Etkisinde Yazarların Sonuncuları” başlığı altındaki altbaşlıklardan biri Âsım'a ayrılmıştır. Gibb'e göre o, tıpkı Sâmî, Râşid, Hâmî ve Rahmî gibi İran ekolü etkisinde, Sâib ve Nâbî tarzında şiir yazar bir şairdir. Yazar, Âsım'ı Nedîm ve Nâbî ile karşılaştırarak şu değerlendirmeyi yapar:

Nedîm'in etkisi zaman zaman onun eserlerinde fark edilmektedir. Ancak onunki gibi bir başarı için gerekli olan hayal inceliği ve zerafet Âsım'ın şiirlerinde yoktur... Kendi mizacı ve bilgisine daha münasip olduğunu düşündüğü kadîm üsluba geri dönmüş ve üçüncü İran ekolünün bir şairi olarak kendisi için önemli bir yer edinmiştir. Onun şiirinde, Nâbî takipçilerinin çoğunda ortak olan yüce duygular ve yüksek fikirler yoksa da, en azından kolay anlaşılır, daha dobra, zoraki kavramlardan ve abesiyetten daha âzâdedir (Gibb, 1999, s. 320).

Âsım'ın çağdaşı olan XVIII. yüzyıl Divan şairlerinden bazıları da, şiirlerinde çeşitli vesilelerle ondan söz etmişlerdir:

Osmanzâde Tâ'ib, III. Ahmed'in şehzâdesi İbrahim'in doğumu için kaleme aldığı bir manzumesinden dolayı padişah tarafından "reis-i şairân" seçilince, bir kaside yazarak hem hükümdara teşekkür etmiş, hem de çağdaşı şairler hakkındaki görüşlerini bildirmiştir. "Kasîde-i Fahriyye-i 'Osmân-zâde Tâ'ib" başlıklı bu manzumesinde, müderrisler arasında güzel söyleyenin Âsım olduğunu ve onun nazım, nesir, fazilet ve marifette benzerinin olmadığını dile getirmektedir:

Müderrislerde ancak 'Âsım-ı hoş-gû müsellemdür
Ki nazm u nesir ü fazl u ma'rifette yokdur akrâmı (Öztekin, 2006, s. 58)

Seyyid Vehbî, *Divan*'ındaki "Kasîde-i Garrâ Eser-i Kilk-i Vehbî-i Nikât-ârâ Der-Vasf-ı Şi'r ü İnşâ-yı Şu'arâ Der-Zamân-ı Sultân Ahmed Hân" başlıklı manzumesinde, Âsım'ı -tıpkı Kelîm, İffetî, Yümnî, Seyyid ve Câzim gibi- asrın ölçülü konuşanlarından ve dünyanın yeni söz söyleyenlerinden biri olarak görmektedir:

Kelîm ü 'İffetî Yümnî vü 'Âsım Seyyid ü Câzim
Suhan-sencânıdır 'asruñ cihânuñ tâze-gûyâmı (Öztekin, 2006, s. 61)

Haşmet, *Senedü'-ş-Şuarâ* adlı eseri için Âsım'ın yazdığı takrize teşekkür etmek maksadıyla kaleme aldığı "Tırâzende-i Sadr-ı Vâlâ-yı Fetvâ Şeyhü'l-islâm-ı Ma'ârif-Âşinâ Çelebi-zâde 'Âsım Efendi Hazretleri 'Senedü'-ş-Şu'arâ' Nâm Te'lîf-i Latîflerini Takrîz Buyurdularında Teşekkürün İnşâ Etdikleri Kasîde-i Pâkîzedir" başlıklı şiirinde, ulemanın önde gelenlerinden olan zamanın müftüsü Âsım'ın hikemî şiirlerini hikmetin şerefnâmesine, latif sözlerini de faziletin iri incisine benzetmektedir. Konuşmasındaki eda güzelliğinin zatına mahsus olduğunu söyleyen Haşmet, eserine yüce kalemiyle takriz yazan Âsım'ın böylece onu fazilet tezhibiyle süslenmiş bir nüsha yaptığını dile getirmektedir:

Sadr-ı ‘ulemâ feyz-i Hudâ hazret-i ‘Âsım
 Dârâ-yı sühan hâce-i bâzâr-ı fazîlet
 Müftü-i zamân rûh-ı cihân hâsıl-ı devrân
 Sermâye-i cân kâfile-sâlâr-ı fazîlet

...
 Eş’âr-ı hikem-senci şeref-nâme-i hikmet
 Her nutk-ı latîfî dür-i şehvâr-ı fazîlet

...
 Nutkuñda olan hüsn-i edâ zâtına mahsûs
 Hâl olmuş aña şîve-i refâtâr-ı fazîlet

...
 Takrîz-nüvîs-i eserim olduñ efendim
 Etdim hünerim mazhar-ı âsâr-ı fazîlet

Ya’nî “Sened”im eylediñ ‘âlî kalemiñle
 Kıldıñ anı bir nüsha-i hâll-kâr-ı fazîlet (Arslan ve Aksoyak, 1994, ss. 125,
 126)

Nevres-i Kadîm, Âsım’ın Bursa kadılığı zamanında yazdığı “Kasîde-i Luğaz-Güne Der-Midhat-i Çelebi-zâde ‘Âsım Efendi Der-Vakt-i Kâdî-i Bursa” adlı manzumesinde, Âsım’ın ifade gücüne değinerek, görüş kabiliyetinde olan kimselerin o muhterem zatın ayak bastığı toprağı -İsfahan’ın sürmesi gibi-yücelttiliklerini belirtmektedir. Tasvir aynasının bakışa mazhar olması halinde karanlık gece içinde mananın aksini göstereceğini söylemesi ise, Âsım’ın şiirinde anlamın önemine işaret etmektedir:

Meger kim hazret-i ‘Âsım Efendi ide istihrâc
 Ki ‘akl-ı evveli dem-beste eyler eylese takrîr
 O zât-ı muhterem kim hâk-i dergâhın ulu’l-epsâr
 Misâl-i tûtüyâ-yı İsfahânî ideler tevkîr
 Şeb-i târîk içinde gösterirdi ‘aks-i ma’nâyı
 Olaydı mazhar-ı nezzâresi âyîne-i tasvîr (Akkaya, 1996, s. 115)

Âsım’ın şiirlerinin ne derece takdir edildiğı, yine çağdaşı olan bazı şairlerin divanlarındaki nazirelerle de kendini göstermektedir. Özellikle bazı gazellerinin bu şekilde tanziri, önemli bir beğeni işaretidir⁶. Örneğın *Fıtnat Divanı*’ndaki “olmuşlardanuz” ve “itsem gerek” redifli iki şiir, “Gazel-i Nazîre-i ‘Âsım Efendi” başlıklarıyla verilmiştir (Azaklı, 1998, ss. 170, 177). *Haşmet Divanı*’ndaki “içün saklar” redifli gazelin başlığı “Nazîre Li-Hazret-i Şeyhü’l-İslâm-ı Merhûm ‘Ârif-i Rûm ‘Âsım Efendi” şeklindedir, “olmaz” redifli gazelinin başlığı “Nazîre Berây-ı Şeyhü’l-İslâm-ı Merhûm ‘Âsım Çelebi-zâde Efendi” biçimindedir, “seniñ” redifli gazelin başlığı “Nazîre Berây-ı Şeyhü’l-İslâmü’l-Merhûm Çelebi-zâde ‘Âsım Efendi” şeklindedir, “çekmez” redifli gazelin başlığı “Nazîre Li-Hazret-i Şeyhü’l-İslâm ‘Âsım Efendi” biçimindedir

⁶ Âsım’ın sözkonusu gazellerine hangi şairler tarafından hangi nazirelerin yazıldığını matla ve makta beyitleri üzerinden görmek için bk. Öztekin, 2010, ss. 21-23.

ve şair gazelinin son beytinde Âsım'ın adını da anmaktadır (Arslan ve Aksoyak, 1994, ss. 237, 252, 275, 242). *Es'ad Divanı*'nda, Âsım'ın yine “çekmez” redifli gazeline aynı vezin ve kafiyede yazılmış, üstelik son beyitte şairin ismini de anan bir gazel vardır (Doğan, 1997, ss. 215-216). *Kâmî Divanı*'nda ise, “çekdi” redifli gazel Çelebizâde'nin aynı redifli gazeline naziredir ve son beyitte şair Âsım'ın adını da vermektedir (Erişen Yazıcı, 1998, ss. 263-264).

Âsım hakkında edebiyat tarihlerindeki yaygın hüküm, şiirde Nâbî ve Nedîm gibi Divan edebiyatı içerisinde kendi ekollerini oluşturmuş iki büyük şairin takipçileri arasında yer aldığı ama asıl *Tarih*'i ile anıldığı şeklindedir. Nâbî'nin fikri ve anlamı ön plana çıkararak “hikemî tarz”ını benimseyen ve o üslûpta şiir söyleyen şairlerden biri olduğu, ancak kimi gazellerindeki zarif ve samimi ifadeleriyle Nedîmâne tarzı çağrıştıran bir özelliğinin de bulunduğu belirtilmektedir. Verilen bilgilere göre, XVIII. yüzyılda yazılmış şiir mecmuaları içerisinde -Nâbî, Sâbit ve Nedîm'den sonra- şiirlerine en çok rastlanan şairlerdendir. *Divan*'ının başındaki na'tı lirik üslûbuyla dikkati çekmiş, medhiyelerinin çoğunu III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'ya yazmış, tarih manzumeleri kaleme almış, gazelleriyle tanınmış, iyi şair olmakla birlikte sanatını yeterince geliştirme fırsatı bulamamıştır⁷.

Klasik üslûbun özelliklerini yansıtan zarif hayallerle süslü, akıcı ve lirik şiirlerin yanı sıra, didaktik ve akılda kalıcı beyitler de kaleme alan Âsım'ın şiirde his ve hayalden ziyade fikrî unsurların değer kazandığı Hikemî Tarz'da yazdığı gazellerinin çoğu, Sebki Hindî'nin öne çıkan özelliklerinden biri olan “örneklendirme”ye dayalı beyit yapılarıyla dikkati çekmektedir⁸:

⁷ Daha geniş bilgi için bk. Köprülü, 1931; Ergun, 1950; Mazıoğlu, 1982; Horata, 2002a-2002b-2009, Şentürk ve Kartal, 2007.

⁸ Sebki Hindî özelliklerinden biri olarak örneklendirme, “bir mısra da dile getirilen soyut herhangi bir düşüncüyü, aradaki teşbih ilişkisinden yararlanarak öteki mısra da gözlem ve deneyimlere dayanan somut bir bilgiye dönüştürmektir. Soyut düşüncenin dile getirildiği mısra “mısra-ı makûl” veya “piş-mısra”, somut bilginin verildiği diğer mısra ise “mısra-ı mahsûs” veya “mısra-ı berceste” adı verilmektedir. Mısralar arasındaki ilişki sadece teşbih, temsil, leff ü neşr, mürâât-i nazîr ve hüsn-i ta'lîl sanatları ile kurulabilmektedir... Örneklendirmenin “irsâl-i mesel” ile de belli bir benzerliği vardır. Fakat şairin atasözü veya kelâm-ı kibârlar kullanmak yerine, atasözünü aynı değerinde kısa ve dolgun, tamamen gözlem ve deneyime dayalı yeni sözler söylüyor olması, Sebki Hindî'deki örneklendirmeyi irsâl-i meselden ayırmaktadır. “Üslûb-ı mu'âdele” yani mısraların gramer ve anlam bakımından birbirinden bağımsız olmaları da, Sebki Hindî'deki söz konusu beyit yapısını irsâl-i meselden ayıran bir diğer özelliktir” (Mum, 2006, ss. 122, 123).

Na't-ı şerîfi çünkü degül kâbil ol şehûñ
Fikr-i kusûr 'ârife bend-i zebân olur (Öztekin, 2010, s. 133)

Kâbiliyyetdür husûl-ı matlabuñ ser-mâyesi
Elde isti'dâd varsa kâr kendin gösterür (Öztekin, 2010, s. 215)

Görinse meşk-i hakîkî mecâzlar kem olur
Olinca mihr nümâyân kalur mı ahterler (Öztekin, 2010, s. 215)

Perîşânlık nizâm-ı hâl kaydından gelür yohsa
Ümîd-i sûdı nâ-bûd eyleyen bîm-i zebân çekmez

Cihânda keç-menişden râst-kîşüñ renci efündur
Bu menzilgehde tîrûñ çekdügi cevri kemân çekmez (Öztekin, 2010, s. 221)

Mahalde kâbiliyyet şartdur bârân-ı nîsânûñ
Temâşâ kıl ki her bir katresi dürr-i semîn olmaz (Öztekin, 2010, s. 222)

Hüneri setr ider zâtını rûşen-güherüñ
Kimse hurşîd-i dirahşâna nazar eyleyemez (Öztekin, 2010, s. 225)

Her gün n'ola hurşîd görünmezse şitâda
Her bâr zemistânda nârenc bulunmaz (Öztekin, 2010, s. 226)

Gülüp açılmağı bilmezse n'ola gönçe-i dil
Diyâr-ı mihnetüñ 'Âsım bahârı olmaz imiş (Öztekin, 2010, s. 228)

Tayanmaz tâb-ı 'aşk-ı sîne-sûza merd-i sâhib-zûr
Nihâd-ı şîr-i nerde vardur âteşden hirâsânlık (Öztekin, 2010, s. 230)

Pest-fitrat hizmet itmekle tasaddur idemez
Menzili saff-ı ni'âl-i hânedür cârûlaruñ (Öztekin, 2010, s. 230)

Cûşîş-i ikbâl eyler hâl-i pîrânı tebâh
Ekserî vîrânlığı seyl-âbdandur püллерüñ (Öztekin, 2010, s. 233)

Olan şeb-zinde-dâr eyler sabâh-ı haşrda ârâm
Şebângeh menzil alsa subh-dem râhat ider âdem (Öztekin, 2010, s. 238)

Nîk u bed her vasf bulur bir zâta nisbetle kemâl
Doğruluk nâvekde hoşdur egrilik şemşîrde (Öztekin, 2010, s. 249)

Hikemî Tarz'da irsal-i mesel benzeri örneklendirmelerle sağladığı ve yer yer mısra-ı bercesteye yaklaşan bu söyleyiş tarzı ile Âsım, tıpkı Sebki Hindî'deki örneklendirme tekniği ve lafz-mana anlayışı gibi, fikirlerini doğrudan doğruya kısa ve öz olarak anlatmayı tercih etmiştir. Bilindiği gibi, Hint üslûbunun en önemli özellikleri arasında sözün/lafzın yerine anlamın/mananın ön plana geçmesi, hem cümlelerin hem de anlamın tek dizede tamamlanabilmesi için fazla sözden kaçınıp kısa ve dolgun söyleme gayreti, uzun isim ve sıfat tamlamalarının kullanılması, muhayyile kudreti, anlam yükü ağırlaşan kelimelerle yeni mazmunlar yapma, dolaylı çağrışımlar, ince manalar bulma gayesi, bir taraftan söyleyiş tarzının zihinden uzaklığıyla ibhâma (kapalılığa)

giderken, diğer taraftan konuşma diline yaklaşma ve deyim kullanma, beyiti oluşturan dizeler arasında soyut düşünceyi somut örneğe dönüştürebilecek benzetme ilişkisi kurma ve bütün bu unsurların ifadesinde sözü kısaltan teşbih, istiare, mübalağa, tezat, irsal-i mesel gibi sanatlardan yararlanma gelmektedir⁹.

Âsım da bu anlayışla, yukarıdaki beyitlerinde görüldüğü üzere, anlatım sırasında fikrini belirginleştirmek için beytin bir dizesinde düşüncesini ortaya koyarken diğer dizesinde de analogi yoluyla örnekleme yapmakta, leff ü neşr ve teşbih-i temsilî sanatlarından yararlanmaktadır. Eski belâğatta “nahv”, Batı retorğinde “sentaks” olarak adlandırılan sözdizimi içerisinde Âsım’ın izlediği bu yol, şiir-şair-söz-anlam hakkındaki görüşlerini belirttiği diğer beyitlerinde de dikkati çekmektedir:

Ancak gubâr-ı pâyına nazm eyle ‘arz-ı hâl
Emîn-i şâ’irân fasîhü’l-lisân olur (Öztekin, 2010, s. 133)

Kühen ma’nâda yokdur çâşnîsi tâze ta’bîrûn
Bulınmaz hatt-ı sebzûn revnakı zülf-i mu’anberde

İder ma’nâsım efvân müstezâd elbet de mısra’uñ
Geçilmez kadd-i mevzûnuñdan olmağla hat-âverde (Öztekin, 2010, s. 248)

Yâr-ı mevzûn-tab’ olur elbet de dâhil sohbeta
Mısra’-ı ber-ceste hîç kâbil mi tazmîn olmaya (Öztekin, 2010, s. 251)

Âsım genelden özele inip, şiirden kendi şairliğine geldiğinde oldukça övgü dolu ifadeler kullanmaktadır. Nitekim *Divan*’ında yer alan bir kasidesinin fahriye bölümünde, “o sihir yaratan/yapan şair benim” der. Şiirinin karasını (siyah mürekkeple yazılmış harflerini), sürmesiyle meşhur İsfahan’ın ünlü şairlerinden Kemâl-i İsfahanî’nin sürme diye gözüne çekmesinin uygun olacağını söyleyerek öyle bir mübalağa yapar ki, sürmenin aynı zamanda bir ilaç olmasından da hareketle, kendi şiirlerinin Kemâl’inkilerden daha güzel olduğunu ve ona da iyi geleceğini anlatır. Şiirini kula bir ata, şiir için önemli unsurlarından biri olan hayali de çöle benzeten Âsım; genişlik artıran hayal çölü görünmeye başladıkça, kendi şairlik mizacının atına dar geleceğini söylemektedir. Bu mübalağalı ifadeler devam eden şair, dilsizlerin onun kaleminin sesini duyması halinde “aferin” diyerek konuşacaklarını iddia etmektedir. Sözlerini değerli taşlara benzetererek, “söz mücevherimi eline al, o inci tesbihin halhal gibi ayakta kalması uygun olmaz” diyen Âsım, yukarıdaki “geniş-dar” tezatından sonra bu kez de “el-ayak” tezatı ile anlatmak istediği düşünceyi vurgulamaktadır. Sonra birden, ne kadar ileri gittiğini anlamış olacak ki, “bu böbürlenme yeter” diyerek kendini

⁹ Daha geniş bilgi için bk. Köprülü, 1931; Ergun, 1950; Mazıoğlu, 1982; Horata, 2002a-2002b-2009, Şentürk ve Kartal, 2007.

methetmeyi bırakır. Çünkü yersiz nefes uzunluğu yani çok konuşmak, insanın tabiatına yorgunluk vermektedir:

Benem o şâ'ir-i sihr-âferîn ki şâyândur
Sevâd-ı nazmumı kuhl itse dîdesine Kemâl
Benüm ki teng olur âgâz-ı cilve itdükçe
Semend-i tab'uma pehnâ-fezâ-yı deşt-i hayâl

Tekellüm ider idi lafz-ı âferîn ile ger
Nevâ-yı hâmemi gûş eyleseydi merdüm-i lâ
Cevâhir-i suhanum al ele revâ görme
Kala o sübha-i lü'lü' ayakda çün halhâl
Yeter yeter bu temeddüh hamûş ol ey 'Âsım
Nefes-dırâzî-i bî-câ virür çü tab'a kelâl (Öztekin, 2010, ss. 155-156)

Şiirde kendine güvenmekle birlikte, söz süsleyen nice üstadın varlığını da kabul etmektedir:

'Âsım iksâr-ı kelâm itme bu bezmün yalnız
Sen degülsin nice üstâd-ı suhan-pîrâsı var (Öztekin, 2010, s. 165)

Nitekim *Divan*'ında Fuzûlî, Hâfız-ı Şîrâzî, Harîrî, Hassân, İzzet Ali Paşa, Ka'b, Kemâl-i İsfahanî, Nedîm, Nef'î, Rahmî, Sâ'ib, Vassâf, Veysî gibi Türk, Acem ve Arap pek çok şair ve münşinin adını çeşitli vesilelerle anar. Yine İzzet Ali Paşa, Nâbî, Nâmî, Nedîm, Râgıb Paşa, Râşid gibi bir çok şairin gazellerine nazireler yazmıştır. Azeri şairi Kavsi'nin bir dizesini tasmîn etmiştir. Acem şairi Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen "denizde sayısız menfaatler vardır; eğer selamet istiyorsan, kıyıdadır" ifadesine telmihte bulunmuştur. Konuyla ilgili tespit edilen beyitler şunlardır:

Fuzûlî:

Fuzûlî lehcesiyle böyle rindâne gazel yapmak
Senüñ kârûñ degüldür 'Âsımâ harfi derâz itme (Öztekin, 2010, s. 250)

Hâfız:

Âferîn Hâfız-ı hoş-lehçeye kim olmaz anuñ
Kâle-i nazmına himmet gibi hiç endâze
Böyle bir hâfızı var ise eger kim gelsün
İşte meydân-ı suhan gitmeyelüm Şîrâze (Öztekin, 2010, s. 266)

Harîrî, Vassâf:

Münşiyân-ı rûzgâruñ aña hem-pâ ehl-i dil
Yâ Harîrî yâ ki Vassâf-ı hoş-elhânın bulur (Öztekin, 2010, s. 172)

İzzet Ali Paşa:

Cenâb-ı 'İzzete pey-revlik itdi ammâ kim
Kümeyt-i hâme-i 'Âsım henûz kan derler (Öztekin, 2010, s. 215)

'Arûs-ı perdegî-i nazm-ı dil-cû-şîveme 'Âsım
Cenâb-ı Mîr 'İzzet gibi dâmâd-ı güzîn olmaz (Öztekin, 2010, s. 222)

Ka'b, Hassân:

Nazm-ı Tâzîde aña hem-lehçe ashâb-ı suhan
Husrevân-ı mülk-i nazmuñ Ka'b u Hassânın bulur (Öztekin, 2010, s. 172)

Kemâl-i İsfahanî:

Benem o şâ'ir-i sihr-âferîn ki şâyândur
Sevâd-ı nazmumu kuhl itse dîdesine Kemâl (Öztekin, 2010, s. 155)

Nâmî:

Tahmînüm odur mülk-i 'Acemde hele 'Âsım
Nâmî kadar üstâd-ı suhan-senc bulunmaz (Öztekin, 2010, s. 226)

Nedîm:

Kâbil-i tanzîr olmazken Nedîmüñ nazmı hîç
'Âsımâ bilmem neden fikr-i muhâl olmuş saña (Öztekin, 2010, s. 209)

'Âsımâ nâ-refte râh açmış Nedîme âferîn
Kûçe-i teng-i kalemden mülk-i isti'dâde dek (Öztekin, 2010, s. 234)

Ma'nî-i rengîn degül 'Âsım kümeyt-i hâmeye
Kan kaşandurdum Nedîme vâdî-i tanzîrde (Öztekin, 2010, s. 249)

Nef'î, Veysî:

Degüldür Veysî vü Nef'îye pey-rev nesr ü nazmında
Bilürken olduğın üstâd-ı küll ol iki dânanuñ (Öztekin, 2010, s. 151)

Nef'î-i mu'ciz-demüñ kavlince ammâ hak bu kim
Der-niyâm itmek de olmaz ey cihânuñ dâveri (Öztekin, 2010, s. 168)

Rahmî:

Bu âbuñ 'Âsımâ icrâsına Rahmî dimiş târîh
Bu şehri mâ ile Sultân Ahmed eyledi sır-âb (Öztekin, 2010, s. 187)

Sâ'ib:

Nefes-pâyîze nây-ı kilik-i 'Âsımdur olan ancak
Ney-i hikmet-nevâ-yı hâme-i Sâ'ib ile hem-dem (Öztekin, 2010, s. 238)

Sâ'ibe hem-lehce 'Âsım gibi şâ'ir görmedüm
Cümlenüñ gözden geçürdüm gerçi dîvânın tamâm (Öztekin, 2010, s. 240)

Sonuç

XVIII. yüzyıl şairlerinden Küçük Çelebizâde İsmail Âsım'ın hayatı, eserleri ve sanatına dair bilgi vermeyi amaçlayan bu makalede, adı geçen vak'anüvis şair olabildiğince detaylı bir anlatımla tanıtılmaya çalışılmıştır. Tezkireler, edebiyat tarihleri, şair divanları, biyografyalar, mevki sahiplerine göre hazırlanmış eserlerin yanı sıra Çelebizâde'nin bizzat kaleme aldığı *Tarih*'i, *Münşeât*'ı ve *Divan*'ından da onun hayatı ve sanatına dair bir takım bilgiler elde etmek mümkündür. Âsım, İstanbulludur ve ilmiye ricalindedir. Dönemin kendisi gibi vak'anüvis şairleri Râşid ile Sâmi arasında yer alır. III. Ahmed döneminde vak'anüvis olmuştur. Sadrazam İbrahim Paşa'nın kurduğu ilim heyetinde görev almıştır. Hat sanatında, özellikle "ta'lik kırması"nda ustadır. Hattat ve musikîşinas Arif Abdülbaki Efendi'nin talebesi olmuştur. Hattat Zühdi İsmail Efendi'nin vefatına düşürdüğü tarih ile, bu alanda da tanıdığı pek çok isim olduğunu belli etmektedir. I. Mahmud devrinde vak'anüvislikten ayrılmıştır. Hekim Ali Paşa'nın sadareti sırasında Bursa ve Medine daha sonra da İstanbul kadılıklarında bulunmuş, yaşadığı azille bir süre zorluk çekmiştir. Arkadaşlıkları uzun yıllara dayanan Koca Râgıb Paşa'nın sadrazam oluşu, Âsım'ın yeniden yüzünü güldürerek Anadolu kazaskeri ve Rumeli payesi mansıbyla ödüllendirilmesini sağlamıştır. Ölümünden bir yıl önce, III. Mustafa'nın saltanatı sırasında, şeyhülislamlık görevine getirilmiştir.

Sanatı söz konusu olduğunda; tezkireler Âsım'dan Farsça-Türkçe şiir söyleyebilen, inşada da maharetli, hoş sözlü, şiirleri herkes tarafından beğenilen, mazmundan anlayan, latifeye meyilli, nüktedan, sade fikirli, hem bilgili bir âlim hem zarif bir şair olarak bahsetmişlerdir. Çağdaşı olan bazı Divan şairleri için ise Âsım; müderrisler arasında güzel ve latif söz söyleyen, ölçülü konuşan, nazım kadar nesirde de başarılı, ifadesi güçlü, yeni sözleri olan ve şiirde anlama önem veren bir şairdir. *Divan*'ında, özellikle Hikemî tarzda yazdığı gazelleri dikkat çekicidir. Bu şiirler incelendiğinde, Âsım'ın Sebki Hindî'deki "örneklendirme tekniği"ni oldukça iyi kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca şiir ve şair hakkındaki görüşlerini de çeşitli vesilelerle belirtmiş, yer yer kendi şairlik mizacına da değinmiştir. Bu konuda özgüvenini açıkça ortaya koyarken itidali de elden bırakmamış, nice üstad şairin varlığının bilincinde olduğunu da göstermiştir. Manzumelerinde telmih yoluyla Fuzûlî, Nef'î, Hâfız, Sâ'ib gibi Klasik Türk ve Acem şiirlerinde iz bırakmış pek çok şairi anmıştır. İzzet Ali Paşa, Râgıb Paşa, Râşid gibi şairlerin gazellerini tanzir etmiştir. Haşmet'in Senedü'ş-Şu'arâ adlı eserine bir takriz kaleme almış, Neyli'nin vefatı üzerine bir tarih manzumesi yazmıştır. Kaleme aldığı bazı gazellerine de Fitnat, Haşmet, Kâmî, Es'ad gibi çağdaşı şairlerin nazirelerinin bulunduğu görülmektedir. Nâbî ve Nedîm tarzlarını sürdürmüştür. Tarihçiliğindeki titiz ve detaylı bakış açısını şiirlerine yansıtması ile dikkati çeken Âsım, XVIII. yüzyıl Divan şiirinde öncü değil takipçi şairlerden biridir.

Kaynakça

- Akkaya, H. (1996). *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı: İnceleme, Tenkitli Metin ve Tıpkıbasımı*. Cambridge.
- Altuner, N. (1989). *Safâî ve Tezkiresi (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Arslan, M. ve Aksoyak, İ. H. (1994). *Haşmet Külliyyatı*. Sivas: Dilek Matbaacılık.
- Âsım [Küçük Çelebizâde İsmail]. (1268). *Divan-ı Âsım*. İstanbul: Cerîde-i Havâdis Matbaası.
- Âsım [Küçük Çelebizâde İsmail]. (1282). *Tarih-i Çelebizâde*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Aydın, A. (2002). Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (C. XI, s. 424).
- Aypay, İ. (1998). *Lale Devri Şairi İzzet Ali Paşa Hayatı – Eserleri – Edebi Kişiliği Divan Tenkitli Metin Nigâr-Nâme Tenkitli Metin*. İstanbul: y.y.
- Azıklı, İ. (1998). *Zübeyde Fitnat Hanım'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Babacan, İ. (2010). Sebki Hindî Şiirinde Teşbih ve İstiare Tercihindeki Farklılıklar. *Turkish Studies*. 5(1), 756-773.
- Babinger, F. (1982). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (C. Üçok, Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baysun, M. C. (2001). Çelebi-zâde. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. III, 370-375). Eskişehir: ETAM,
- Beliğ, İ. (1999). *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*. A. Abdülkadiroğlu (Haz.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 256.
- Bilkan, A. F. ve Aydın, Ş. (2007). *Sebki Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Biltekin, H. (2010). Vak'anüvis Mehmed Râşid Efendi Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 162-170.
- Demirbağ, Ö. (1999). *Koca Râgıb Paşa ve Divan-ı Râgıb*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Deniz, S. (1999). Türk Edebiyatında Hind Üslûbu (Sebki Hindî). *Osmanlı: Kültür ve Sanat*, IX, 639-648.
- Doğan, M. N. (1997). *Lâle Devri Şairi Şeyhülislam Es'ad ve Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, S. (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurâfâ'sı (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ergun, S. N. (1950). *Türk Şairleri* (3bs.). İstanbul: y.y.
- Erişen Yazıcı, G. (1998). *Edirneli Kâmî ve Divanının Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

- Fatin D. (t.y.). *Hâtîmetü'l-Eş'âr [Fatin Tezkiresi]*. Ö. Çiftçi (Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, e-Kitap Projesi,
<http://www.kygm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF63F3FD91FC2A1E7D5DC9FD9D89694F3B> adresinden erişildi.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi A History of Ottoman Poetry III-V* (A. Çavuşoğlu, Çev.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Horata, O. (2002a). Zihniyet Çözülüşünden Edebî Çözülüşe: Lâle Devri'nden Tanzimat'a Türk Edebiyatı. *Türkler içinde* (C. XI, ss. 573-592). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Horata, O. (2002b). Tarihi Gelişim (XVIII. yüzyıl). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Horata, O. (2003). Lale Devrinde Bir Safevi Elçisi: Murtaza Kulu Han (Namî) ve Ona Yazılan Nazireler. *Journal of Turkish Studies (In Memoriam Günay Kut. 27* (2), 252-259.
- Horata, O. (2009). *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İnalçık, H. ve Arı, B. (2007). Osmanlı-Türk Tarihi Üzerine Notlar. *Uluslararası Askeri Tarih Dergisi*, 87, 213-247.
- İpekten, H. ve İsen, M. (1997). *Basılı Divanlar Kataloğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 14.
- Karadayı, A. (2008). *Osmanlı Tarih Yazıcılığının Gölgede Kalmış Bir Eseri 'Târîh-i Sâmî'*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Karavelioğlu, M. A. (1999). İsmail Asım Efendi (Küçük Çelebizade). *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi içinde* (C. II, s. 661). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1931). *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi XVIII. Asır*. İstanbul: Muallim A. Halit Kitaphanesi.
- Kutlar, F.S. (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Divan*. Ankara: Kalkan Matbaası.
- Kütükoğlu, B. (1993). Vak'anüvis. *İslam Ansiklopedisi içinde* (C. XIII, ss.271-272). İstanbul: MEB Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1982). Türk Edebiyatı, Eski. *Türk Ansiklopedisi içinde* (C. XXXII, ss. 130-132).
- Mermer, A. (1992). Sebki Hindî ve Hayal Atlaması. *Yedi İklim*, 2, 26-27.
- Mum, C. (2006). Sebki Hindî'de Beyit Yapısı, Paradoksal İmajlar ve Çoklu Duyulama. *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebki Hindî 29 Nisan 2005 Bildiriler*, H. Aynur, M. Çakır, H. Koncu (Haz.), İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- M. Cemâleddin. (2003). *Osmanlı Tarih ve Müellifleri - Âyîne-i Zurefâ*. M.Arslan (Haz.), İstanbul: Kitabevi.
- M. Naci. (1995). *Osmanlı Şairleri*. C. Kurnaz (Haz.), İstanbul: MEB Yayınları.
- M. Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî III*. N.Akbayar (Yay.Haz.), S. A. Kahraman (Eski Yazıdan Aktaran). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

- M. Tahir. (1975). *Osmanlı Müellifleri III*. İ. Özen (Haz.), İstanbul: Meral Yayınevi.
- Ocak, F. T. (1991). Nef'î ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri. *Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'i*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1-44.
- Ocak, F. T. (2002). XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan Edebiyatı ve Sebki Hindî. *Türkler içinde* (C. XI, ss. 733-741). Ankara.
- Özcan, A. (1991). Âsım Efendi, Çelebizâde (ö. 1173/1760). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. III, ss. 477-478). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztekin, Ö. (2006). *XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri: Divanlardan Yansıyan Görüntüler*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Öztekin, Ö. (2010). *Çelebizâde Âsım Divanı*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Sâlim. (1315). *Tezkire-i Sâlim*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Sevgi, A. ve M. Özcan. (1996). *Prof. Dr. Ali Cânîp Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*. İstanbul: Sözler Yayınları.
- Şentürk, A. A. ve A. Kartal. (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ünver, İ. (1988). XIX. Yüzyıl Divan Şiiri. *Büyük Türk Klâsikleri*, VIII, İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları.
- Yetiş, K. (1996). *Ölümünün 100. Yıldönümü Münasebetiyle Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Zübeyiroğlu, R. (1989). *Mecmua'tü't-Terâcim - Mehmet Tevfik Efendi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

